

KIKLADLARDAKİ OSMANLI İDARESİNİ ŞEKİLLENDİREN UNSURLAR VE 1670 TAHRİRİ ISUES, RESHAPING THE OTTOMAN ADMINISTRATION IN CYCLAD ISLANDS AND LAND SURVEY OF 1670

Yasemin DEMİRCAN*

Özet

Ege Denizi'nin merkezinde bulunan Kiklad (Cyclad) Adaları, Kanunî Devri'nde fethedilmiş ve yüzyıllar boyunca Türk idaresinde kalmıştır. Bununla birlikte Ege Adalarının son derece özel bir yöreyi teşkil etmesi, adalardaki Osmanlı hâkimiyeti hakkında kolayca cevaplanması mümkün olmayan soruları gündeme getirmiştir. Bir başka ifadeyle bölgedeki Türk hâkimiyetinin tanımlanmasında yahut nitelendirilmesinde görüş birliği sağlanamamıştır. Şurası bir gerçektir ki; Kikladlar merkezî otoritenin güçlü bir şekilde hissedildiği sahanın dışında kalmıştır. Bu durum söz konusu bir grup adada, hangi saiklerle Osmanlı idarî mekanizmasının inşa edildiği sorusuna ehemmiyet kazandırmıştır.

Anahtar kelimeler: Kiklad adaları, Nakşa Sancağı, Para, Andre, Değirmenlik, tahrir

Summary

The Cyclad Islands, located in the center of the Aegean Sea, had been conquered during the era of Suleiman the Magnificent and remained under Turkish administration for centuries. However, due to the fact that the Aegean Islands constitute an utmost important region, questions were brought on the agenda concerning the Ottoman rule, which could not be answered easily. In other words, a consensus, regarding the definition or identification of the Turkish dominion in that region could not be achieved. But it is a fact that the Cyclades were not within the boundaries, where the central authority was extremely dominant. This fact gave importance to the question of which motive caused the establishment of the Ottoman administration system on a group of island.

Key words: Cyclad Islands, Sandjak of Naxos, Andros, Milos, Ottoman tax registers

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesi, ydemircan@gazi.edu.tr

XVI ve XVII. yüzyıllarda Kikladlar (Cyclades),¹ geniş Osmanlı coğrafyasında içtimaî ve iktisadî açıdan son derece özel koşulların hüküm sürdüğü bir sahayı teşkil etmekteydi. Bu keyfiyetin adalardaki Osmanlı idaresine nasıl tesir ettiği sorusu yöredeki Türk varlığına dair tarihsel bir yaklaşım geliştirilebilmesi bakımından önem arz etmektedir. Benzer şekilde fetihten sonraki koşulların anlaşılabilmesi, adalardaki yaşamın ne yönde gelişim seyrettiği sorusuna cevap aramayı gerektirmektedir. Bu durum Osmanlıların bölgede takip ettiği askeri politikaya da temas etmeyi zorunlu kılmaktadır. Buna göre yeni fethedilen bir yörenin tam olarak Osmanlı idarî mekanizmasının unsuru haline dönüşmesi belli aşamalardan sonra oluşan bir süreçle mümkün oluyordu. Bir yörede Osmanlı idaresinin tesis edildiğinin önemli göstergelerinden biri olan tahrir işleminin gerçekleşmesi için Kikladlarda yaklaşık 150 yılın geçmesi beklenmişti. Bu, eşine sık rastlanamayacak uzunluktaki bir süredir. Tahrir ameliyesi için Kikladlarda neden bu kadar uzun bir süre beklendiği sorusu ise birbiriyle ilişkili amillerin ortak bir paydada değerlendirilmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bu bağlamda Kikladlarda tertiplenen ilk tahrir merkeze alındığında, sayım için neden 1670 yılına kadar beklendiği sorusu izah edilmesi gereken önemli bir başka meseleyi teşkil etmektedir. Sonuç olarak adalardaki idarî, sosyal ve iktisadî yapının ele alınacağı bu makale ile yukarıdaki sorulara cevap aranacaktır.

Coğrafi yapının meydana getirdiği eşsiz koşullar, Adalar Dünyası'nı Osmanlı topraklarındaki diğer yörelerden farklı kılmıştır. Osmanlı öncesinde şekillenmiş olan yerleşik iktisadî ve toplumsal yapı, devlet politikalarını derinden etkilemişti. Bunun yanı sıra siyasal gelişmeler, benzerine sık rastlanmayacak biçimde, adalarda tatbik edilen idarî yapıya tesir etmişti. Bu bağlamda genel olarak Ege Adalarındaki Osmanlı hâkimiyeti devri ele alındığında, XVII. yüzyılda idarî mekanizmayı harekete geçiren en mühim gelişmenin Girit Seferleri kapsamında meydana gelen olaylar olduğu dikkati çekmektedir.

Kikladlar hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında üç ana hususun öne çıktığı görülmektedir. Öncelikle Kikladlarda yerel güç unsurlarını, toplumsal yapının bir parçası oldukları için, bir anda ortadan kaldırmak mümkün olmamıştı. Bu durum adalardaki Katolik Latinler ile Rum Ortodokslar arasındaki çatışmayı derinleştirmişti. İkinci olarak Osmanlı varlığını temsil edebilecek olan Türk yerleşimi gerçekleşemediği gibi idareciler bile ikamet etmekte güçlük çekmişti. Ancak korsanlık bölgedeki Osmanlı otoritesini sarsıyordu. Korsanlara karşı alınan tedbirlerle kesin sonuçlar elde edilemiyordu. Son olarak adalar fevkalade fakirdi. Kikladlardaki Osmanlı varlığını, idarî ve iktisadî uygulamalar üzerinde son derece etkili olan bu üç temel unsur ekseninde değerlendirmek gerekmektedir.

Adalarda tesis edilen idarî düzeni anlayabilmek ve anlatabilmek için XIII. yüzyılın başına kadar uzanan sürece temas edilmelidir. Katolik Latinler IV. Haçlı Seferi'yle birlikte 1204 yılından itibaren Ortodoks Hristiyanların yoğun olarak yaşadığı adalar coğrafyasında mülkler ele geçirmişlerdi. Bu durum Doğu Akdeniz'de dinî inanç temelli toplumsal ayrılıkların yoğun bir şekilde ortaya çıkmasına yol açmıştı. Kikladlar, Barbaros Hayreddin Paşa'nın idaresinde 1537 ve 1538 yıllarında gerçekleştirilen bir seri harekât sonucu ele geçirildi (*Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi* 2001: 5, Slot 1982: s. 73, Katib Çelebi 1980: 76-77 ve Frazee 1988: 82-83). Ani gelişen fetih, bölgede dirençle karşılaşılabilme ihtimalini doğurmuştu. Bu duruma mani olmak için adaların Latin hâkimleri birer Osmanlı idarecisine dönüştürüldü. Bu yolla kısmî de olsa egemenlik haklarını korumalarına müsaade edildi. Keza adaların bu eski efendileri ahali içinde önemli bir nispeti teşkil eden Latin nüfusun parçasıydılar. Öte yandan sınırlı yetkilerle Latin idarecileri yerinde tutmak dahi, adaların Osmanlı taşra teşkilatının bir parçası haline gelmeye başladığını ifade ediyordu. Buna karşın idarî düzenlemelerle alakalı bu hususların dışında Latinlerin idareci olarak yerlerinde bırakılmasının mühim bazı toplumsal neticeler de doğurduğu görülmektedir.²

XIII. yüzyıldan itibaren adalarda iktisadî temellere dayanan ve Latinlerin efendi, Rumların ise adeta serf konumuna itildiği sosyal bir yapı ortaya çıkmıştı.

Latinlerin siyasal ayrıcalıklarının da tesiriyle neredeyse tamamen tarımsal istihsale dayanan iktisadî yapı içinde geniş araziler elde etmelerinin yanında Batı Avrupa ile soy münasebetlerine dayanan bağlarını koruyarak zenginleşmeyi sürdürmeleri de meydana gelen bu toplumsal yapı üzerinde etkili olmuştur. Örneğin tahrir kayıtlarında Nakşa (Naxos) adasının dağlık kısmında yer alan özel statülü arazilerin sahiplerine bakıldığında 1670 tarihinde Grimaldi,³ Sanudo⁴ gibi Latin aristokrasisinin Doğu Akdeniz'deki meşhur aile isimlerine rastlanmaktadır. Bilhassa Kikladların fethinden sonra Osmanlıları adeta kurtarıcı olarak gören Rum ahali, adaletsiz uygulamaların ortadan kaldırılması için her fırsatta Latinleri devlet merkezine şikâyet etmişlerdi. 1564 kışında Andre (Andros) Adası sakini Rumlar öşrün haricinde hasat ettikleri ürünün yarısını Latin idareci Francesko Şormartine (Francesko Sommaripa)'nin zorla aldığı iddiasıyla şikâyette bulunmuşlardı. Konu Divân-ı Hümâyûn'da görüşülmüş ve durumun incelenmesi, gerekirse adadaki Latinlerin Ağriboz (Evvoia) ya da Rodos'a iskân edilmesine karar verilmişti. Nitekim söz konusu hükümde Ağriboz'daki Kızılhisar Kalesi ayanının görüşüne de yer verilmiş, eskiden beri Rumların zulüm gördüğü ve Latinlere idareden el çektirilmesinin ise devlet menfaatine olacağı belirtilmiştir (BOA Md. nr. 6: 162/348). Ancak adalardaki Latinlerin idarî ayrıcalıklarının ortadan kaldırılacak düzenleme bir türlü gerçekleştirilememiştir. Özellikle bölgede hüküm süren iktisadî koşulların da böylesi bir idarî düzenlemeye zemin hazırlamadığı anlaşılmaktadır.

Kikladdaki iktisadî koşullar, adaları bünyesine alan bir sancak tesis etmeye imkân tanımıyordu (Emecen 2003: 13). Osmanlı tarihçileri arasında Ege Adaları üzerine yaptığı araştırmalarla öncü konumda olan Safvet (1329: 1449), Kikladdan bahsettiği makalesinin hemen başında adalıların acınacak ölçüde fakir olduklarından bahsetmektedir. Bir başka ifadeyle bu adalardan yüksek vergi gelirleri elde etmek mümkün değildi⁵ ve bu durum daha sonraki dönemlerde de değişmeyecekti. Nitekim bölgede bir sancak kurmak yerine 1567 tarihinde Nakşa ve civarındaki adalar Yasef Nasi'nin uhdesine bırakıldı. Saray çevresinde itibar gören bu Yahudi müteşebbis ise adaları Latin kethüdası Francesko Corenello

eliyle yönetti (Safvet 1330: 988, 993). Sonuç olarak adadaki Latin tahakkümü ve idarî düzenleme Yasef Nasi ile de değişmedi. Kikladların merkezinde yer alan Nakşa'ya ancak XVI. yüzyıl sonuna doğru sancakbeyi tayin edilebildiği görülmektedir (BOA Md. nr. 41: 259/561).

Kikladlarda askeri garnizon mevcut değildi. Bu durum asayiş ve düzenin temini için mahallinde tedbir alınmadığını göstermektedir (BOA Mad. nr. 4856: 2 ve *Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi* 2001: 102). Bu durumun da tesiriyle adaların neredeyse hiçbiri kalıcı Müslüman yerleşimine sahne olmamıştır. XVII. yüzyıla ait kayıtlara bakıldığında adalılar arasında ihtida edenler olabileceğine işaret eden herhangi bir emareye de tesadüf edilememektedir. Çünkü bu adalar Müslümanlar için tekin olmayan yerlerdi. Yerli Latin halk da korsanları destekliyordu (BOA Md. nr. 60: 221/552). Hristiyan korsanlar adalardaki Müslümanları kaçırıp köle olarak satmayı adeta dinî bir vazife olarak görüyorlardı. Öyle ki korsanlar bir defasında Andre kadısını dahi kaçırmışlardı. Seyyahların anlattığı korsan hikâyelerinde buna benzer olaylara sıkça tesadüf etmek mümkündür (*Antoine Galland İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar* 1998: I/125, 126, 127 ve *Joseph de Tournefort Seyahatnamesi* 2005: I/145).

Adaları yağmalayan korsanlar için en kıymetli ganimet adalıların kendisiydi. Bu bakımdan köle ticareti adalıların yüz yüze kaldığı belki de en korkunç tehditti.⁶ Adalar arasında özellikle Kikladlara yönelik bu kabilden saldırıların kayda geçtiği görülmektedir. Yasef Nasi, sıklıkla bu sebepten ötürü merkeze şikâyette bulunuyordu (BOA Md. nr. 7: 1120, nr. 24: 744, nr. 26: 132, 713, nr. 37: 386, nr. 60: 522). Nasi'nin ısrarlı müracaatları kapsamında ya gerekli askeri tedbirler alınması isteniyor ya da Anadolu'da Nakşa, Ağriboz ve Sakızlı esirlerin soruşturulması emrediliyordu.

Kikladlardaki korsanlık hayatı burayı öylesine derinden etkilemişti ki iskân merkezleri bile muhtemel korsan saldırıları dikkate alınarak konumlandırılmıştı. XV. yüzyılda Para Adası'nı idare eden Sommaripa ailesi

adanın merkezi olan Paroikia kentini Türk ve Hristiyan korsanların saldırılarından bir türlü koruyamamıştı. Sommaripalar çareyi Para'nın merkezini Paroikia'dan daha korunaklı olan Kephalos'a taşımakta bulmuşlardı (Demircan 2009b: 726). Yine bir Kiklad adası olan Değirmenlik'te de durum farklı değildi. XVI. yüzyılın sonunda adayı ziyaret eden Alman seyyah Reinhold Lubenau, Değirmenlik'in merkez kasabasının korsan saldırıları sebebiyle kıyıdan uzak iç kesimlere kurulduğunu ifade etmektedir (*Reinhold Lubenau Seyahatnamesi* 2012: II/617).

Kikladlar Ege'de tesis edilen Osmanlı hâkimiyeti içinde nasıl bir konuma sahipti sorusuna cevap verilmesi bu aşamada önem arz etmektedir. Ege Adalarında Osmanlılar tarafından inşa edilen iktisadî ve idarî düzene dair en fazla detayı tahrir defterleri sunmaktadır. Öyleyse tahrirler merkeze alınarak bu soruya cevap aranabilir. Zira tüm bu koşullar içinde Kikladların ilk tahriri, adaların Osmanlı idaresi altında geçirdiği en mühim iktisadî ve idarî düzenlemeyi teşkil etmektedir. Ege Adalarına ait bugün mevcut en eski tahrir defteri 1490 tarihlidir (BOA Td. nr. 25). Bu defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde saklanmakta olup "Boğazönü Adaları" şeklinde anılan bir grup adanın parçası olan Limni'ye ait kayıtları içermektedir. Daha sonra bu adalar grubuna ilişkin olarak bir dizi tahririn daha gerçekleştirildiği görülmektedir. Benzer şekilde Ege'deki mühim ve büyük adalardan olan Midilli, Rodos ve civarındaki adalar ile Sakız gibi adaların XVI. yüzyılın sonuna değin en azından birden fazla defa tahrir edildiği görülmektedir. Ancak söz konusu dönemde çoktan Osmanlı idaresine girmiş olan Kikladlarda ise XVII. yüzyılın ikinci yarısına kadar sayım yapılmadığı dikkat çekmektedir.

Şurası bir gerçektir ki Osmanlı merkezî otoritesinin kıyısında kalan Kikladlar, İstanbul ile Mısır arasındaki deniz güzergâhı boyunca sıralanmış olan adalar kadar önem arz etmemiştir. Adalara asker konuşlandırılmamış olması bile bu görüşe mesnet teşkil eder mahiyettedir. Henüz Kikladlarda bir sancak bile oluşturulamamışken Limni adasındaki Palaiokastron kalesinde 51 asker görev yapıyordu (BOA Td. nr. 75: 157-195). 1548 tarihinde Midilli adasında iki adet Osmanlı kalesi vardı ve ada 157 asker tarafından muhafaza ediliyordu (BOA Td. nr. 75: 157-195). Aynı dönemde Menteşe Adalarını teşkil eden Leryos,

Kalolimnos, İstanköy ve Rodos'taki 10 ayrı kalede bulunan askerî personel ise 1856 kişiydi (BOA Td. nr. 75: 157-195). Sonuç olarak Osmanlıların İstanbul-Mısır hattının ve Boğazların güvenliğini daha ön planda tuttuğu açıktır. Kikladlarda ortaya çıkan durumun da adaların konumuyla ilişkili olduğu izahtan varestedir. Ancak Girit Seferleri Ege'de yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Girit Seferlerinin yol açtığı siyasal atmosfer göz önünde bulundurulduğunda, Kikladların ilk defa bu dönemde tahrir edilmesinin tesadüf olmadığı açıktır.

Venediklilerin Girit Seferleri sırasındaki faaliyetleri Adalardaki Osmanlı hâkimiyetini neredeyse kesintiye uğratabilecek mahiyette cereyan etmişti. Venedik'in doğudaki en önemli üssüne yönelik gerçekleştirilen bu top yekûn harekât, tüm Ege'yi çatışma sahasına çevirmişti. Yaşanan mücadeleler Adalar Dünyası'nda ciddi yaraların açılmasına sebep olmuştu. Bu vaziyet karşısında adaların merkez ile olan bağlarını güçlendirme ihtiyacı güçlü bir şekilde belirmişti. Bu maksatla ülke genelinde hâkim olan idarî ve iktisadî düzeni bu yöreye de taşımak için başta Kikladlar olmak üzere Ege'nin genelini kapsayacak şekilde tahrirler yapılmasına karar verilmişti.

Sayımlar kapsamında tutulan defterler arasında belki de en mühimi olan 121 numaralı ve 1670 tarihli tapu tahrir defteridir. 121 numaralı tapu tahrir defterinin tanzim edildiği dönemde Girit Seferleri sona ermiş, adaların genelini kapsayan geniş çaplı idarî ve iktisadî düzenlemelere girişilmişti. Adalara ait kayıtları ihtiva eden bu defter tam olarak bir dönüm noktasına tanıklık etmektedir. Bu kapsamda Kikladlar da ilk defa tahrir edilmiş ve bugün 1670 tarihli 800 numaralı defter tutulmuştur. Söz konusu defterde Nakşa (BOA Td. nr. 800: 6-178), Para (Paros) (BOA Td. nr. 800: 182-264), Değirmenlik (Milos) (BOA Td. nr. 800: 341-389), Andre (BOA Td. nr. 800: 398-477), Santorin (Tira) (BOA Td. nr. 800: 271-338) ve Şira (Siros) (BOA Td. nr. 800: 478-505) adalarına ait kayıtlar bulunmaktadır.

Kikladların ilk tahriri olması nedeniyle 800 numaralı defterin tetkiki ayrı bir ehemmiyet arz etmektedir.⁷ Ancak bu defterden bilhassa adalarda cari olan

vergi tarhından hareketle değerlendirmelerde bulunmak oldukça gctr. Zira 800 numaralı defterin bir kanunnamesi bulunmamaktadır. Oysa tahrir işleminin getirdiği en önemli yenilik, bu adaları vergi uygulamaları adına taşra teşkilatının bir parçası kılmaktadır. İşte bu noktada 121 numaralı defterin Kiklad Adalarının tarihi açısından sunduğu malumat önem kazanmaktadır.

121 numaralı defter oldukça kapsamlı bir kanunname ihtiva etmektedir. Bu kanunnamede yalnızca 121 numaralı defterde kayıtlarına yer verilen Taşoz (Thassos) (KKA Tk. nr. 121: 6b-10b), Bozbaba (Evstratios) (KKA Tk. nr. 121: 11b), Yamurgi (Amorgos) (KKA Tk. nr. 121: 23b), Anafiye (Anafi) (KKA Tk. nr. 121: 12b), Batnos (Patmos) (KKA Tk. nr. 121: 15b-21a), şira (KKA Tk. nr. 121: 14b), Kerpe (Karpachos) (KKA Tk. nr. 121: 31b-46a), oban (Kasos) (KKA Tk. nr. 121: 29a-31b) adalarına dair hükümler değil bu dönemde sayımı gerçekleştirilen Girit haricindeki diğer adalardaki uygulamaları bağlayıcı mahiyette ifadeler de bulunmaktadır. Hatta zel bazı hususlara dikkat çekildiği görülmektedir. Bu noktada söz konusu kanunnamenin, sağladığı faydaları rneklendirebilmek için 800 numaralı defterden Nakşa Adası'na ait kayıtlara bakılabilir.

Nakşa konumu itibariyle Kikladların merkezinde bulunmaktadır. Adanın tarih boyunca önemini muhafaza ettiği görülmektedir. Nitekim bu defterlerin tutulduğu dönemde de Nakşa bir sancak merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla 800 numaralı defteri değerlendirirken 121 numaralı defterdeki kanunnameyi rehber olarak kullanmak için Nakşa uygun bir örnek olarak kabul edilebilir. Kayıtlar Nakşalıların domuz besiciliği ile uğraştığını göstermektedir. Ancak kayıtların tutulma biçimi adadaki domuz miktarını tespit etmeyi imknsız kılmaktadır. Buna karşın kanunnamede domuz başına bir akçe alınacağının bildirilmesi (KKA Tk. nr. 121: 3a), defterde sunulmayan bir sayısal veriyi elde etmeyi mümkün kılmakta; dolayısıyla bu besiciliğin boyutu hakkında bilgi edinilmesini sağlamaktadır. Benzer şekilde kanunnamede kovan başına ikişer akçe alınacağı hususu hükme bağlanmasaydı adadaki kovan sayısı da tespit edilemezdi (KKA Tk. nr. 121: 2b). 1670 tarihinde Nakşa'daki manastırlarda

keşişlerin yaşadığı, cizye vergisi toplanmasına binaen tespit edilebilmektedir. Buna karşın keşişlerin tâbi tutulduğu cizye uygulaması hakkında sadece 121 numaralı defterdeki kanunnamede bilgi bulunmaktadır: Çalışabilecek durumda olan rahiplerden en alt düzeyden (edna) kişi başına 190 akçe alındığı ile bu verginin manastırlardan tahsil edilen toplu verginin içinde mütalaa edildiği bildirilmektedir (KKA Tk. nr. 121: 2b). 800 numaralı defterde yerleşimlere ait vergiler kaydedilirken Müslümanlardan alınan arazi vergileri ile gayrimüslimlerden alınan vergilerin ayrı ayrı bildirildiği dikkati çekmektedir. Bu durum, iki grubun farklı oranlarda vergilerle yükümlü tutulmalarından kaynaklanmaktaydı. Nitekim 121 numaralı defterde bu husus sarih bir şekilde anlatılmaktadır. Buna göre adalarda yaşayan gayrimüslim reâyânın elde ettiği üründen 1/5, Müslüman reâyânın elde ettiği üründen ise 1/7 oranında vergi alınmaktadır (KKA Tk. nr. 121: 3b-4b).

Tahrir defterleri Kiklamlara has şartların resmî uygulamaları ne yönde şekillendirdiği hakkında malumat sunmaktadır. Bunun da ötesinde yöreye uygun olarak geliştirilen düzenlemelerin gündelik yaşama kadar uzanan tesirlerini gözlemlemeye imkân tanımaktadır. Bu bağlamda 1670 tarihine geline süreçteki genel görünüm kısaca şu şekilde özetlenebilir: Evvela adalardaki tarımsal istihsalin müreffeh bir yaşam sürmeye yetmediği görülmektedir. Toplumsal sorunların ise iktisadî ve dinî eksenli ayrışmalar etrafında şekillendiği ve Latin-Rum çatışmasına dönüştüğü anlaşılmaktadır. Yörede devlet otoritesinin tam olarak temin edilemediği, dahası asayiş ve düzenin sağlanmasında yeterli tedbirlerin alınmadığı dikkat çekmektedir. Tüm bunlara ek olarak belki de en mühim sorun adaları her an tehdidi altında tutan korsan varlığıydı. Bu sorunlara 1670 yılına kadar devletin kayıtsız kaldığını düşünmek mümkün değilse de Girit Seferlerinin bölgedeki Osmanlı varlığını zaafa düşüren bu hususları su yüzüne çıkardığı da bir gerçektir. Sonuç olarak Girit Seferlerinden sonra alınan yeni idari tedbirleri ve vergi politikasını derinden etkileyecek olan tahrirler tertiplenerek, başta Kiklamlar olmak üzere Ege'deki Osmanlı hâkimiyetinin adeta yeni bir devresi başlamıştır.

Açıklamalar

1. Mora'nın batısında, Girit'in ise hemen kuzeyinde yer alan Kiklad Adalarının harita üzerinde dairesel bir şekil ortaya çıkardığı görülmektedir. Nitekim bu takımadaların isminin de buradan geldiği anlaşılmaktadır. Ege Adalarının kategorize edilmesiyle ilgili olarak birden fazla bakış açısı söz konusudur. (Gürün 1987: 7, Gözenç, 1985: 180-181, Avoğuz 1989: bölüm I dipnot 5, Erinç 1988: 41, Yücel 1988: 92, Kurumahmut 2003: 1).
2. Osmanlı idaresi altında Kiklad Adalarının Katolik Latinler ile Ortodoks Rumlar arasındaki çatışma ve mücadelelere sahne olduğunu gösteren pek çok belge mevcuttur (Demircan 2009a: 671-680).
3. "Andon Grimaldi", "Filipo Grimaldi Andoni" (BOA Td. nr. 800: 118, 149).
4. "Nikola Sanudo Mihalliyo" (BOA Td. nr. 800: 152).
5. Fethedilmesi planlanan topraklara ilişkin tutulmuş olan raporlarla, fethin hemen akabinde vergi gelirlerinin kayıt altına alınması hususunu birlikte değerlendiren Halil İnalçık, yeni fethedilecek olan yörenin tespitinde öncelikle o yöreye ait vergi potansiyelinin etkili olduğuna dikkat çekmektedir (2000: 175). Dolayısıyla vergi geliri kapasitesi Osmanlı taşra teşkilatına tesir eden bir unsur olarak değerlendirilebilir.
6. Bu hususa dikkatimi çeken kıymetli öğrencim Orçun Nalezin'e teşekkür ederim (2013: 67).
7. Bu defterden geniş kapsamlı olarak ilk defa Slot'un (1982) istifade ettiği görülmektedir. Bunun dışında yakın dönemde Nakşa ve Para adaları üzerine iki çalışma daha yayımlandı (Demircan 2009b ve 2009c).

KAYNAKÇA

Arşiv Vesikları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA):

Maliyeden Müdevver Defter (Mad.): nr. 4856.

Mühimme Defteri (Md.): nr. 6, 7, 24, 26, 37, 41, 60.

Tahrir Defteri (Td.): nr. 25, 75, 261, 367, 800.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kûyûd-ı Kâdîme Arşivi (KKA):

Tapu Tahrir Defteri (Tk.): nr. 121.

Basılmış Kaynak, Araştırma ve İnceleme Eserler

Galland, Antoine (1998). İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar. Haz. Charles Schefer. Çev. Nahid Sırrı Örik. Ankara.

Avoğuz, Şengül (1989). Cezâyir-i Bahr-i Sefid. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.

Demircan, Yasemin (2009a). "1720 Tarihli Tahrir Defterine Göre Nakşa Adası'nda Yapılan Düzenlemeler ve Reyanın Durumu". *Bellekten*, LXXIII (268): 671-680.

_____ (2009b). "1670 Tahririne Göre Para Adası". *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Reşat Genç. Özel Sayı-I (Temmuz 2009/ XXIX): 722-753.*

_____ (2009c). "Nakşa Adası (XVII. Yüzyılın İkinci Yarısına Ait Bir Tahrir Defterine Göre)". *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Reşat Genç. Özel Sayı-I (Temmuz 2009/ XXIX): 675-721.*

Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi (2001). Ed. Cevdet Küçük. Ankara: SAEMK yay.

Emecen, Feridun (2003). "Ege Adalarının İdarî Yapısı". *Ege Adaları'nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı*. Ed. İdris Bostan. Ankara: 7-32.

- Erinç, Sırrı (1988). "Ege Denizi (Tabii Şartları, Kaynakları ve Faydalanma Alanlarının Jeomorfolojik Metodlarla Sınırlandırılması)". *Ege Denizi Türkiye ile Komşu Ege Adaları*. Ankara: 3-52.
- Fraze, Charles (1988). *The Island Princes of Greece the Dukes of the Archipelago*. Amsterdam.
- Gözenç, Selami (1985). *Avrupa Ülkeler Coğrafyası, I. Akdeniz Avrupası ve Balkan Ülkeleri*. İstanbul.
- Gürün, Kâmûran (1987). "Sağırlar Diyalogu". *Güneş Gazetesi*. 21 Nisan 1987: 7.
- İnalcık, Halil (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. Çev. Halil Berktaş. İstanbul.
- Tournefort Seyahatnamesi* (2005). Haz. Stefanos Yerasimos. Çev. Ali Berktaş. İstanbul.
- Katib Çelebi (1980). *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*. Haz. Orhan Şaik Gökyay. İstanbul.
- Nalzen, Orçun (2013). *Ege'de Adalar Ahalisinin kıyı Muhafazasına Katkısı*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.
- Kurumahmut, Ali (2003). "Ege Adaları'nın Genel Coğrafi Konumu". *Harita ve Coğrafya Eserlerine Göre Ege Denizi ve Ege Adaları*. Ed. İdris Bostan ve Ali Kurumahmut. Ankara: 1-3.
- Reinhold Lubenau Seyahatnamesi: Osmanlı Ülkesinde 1587-1589* (2012). Çev. Türkis Noyan. İstanbul.
- Safvet 1329. "Nakşa (Naksos) Dukalığı Kiklad Adaları", *TOEM*. IV (23): 1444-1457.
- _____ 1330. "Yosef Nasi". *TOEM*. III (16): 982-993.
- Slot, B. J. (1982). *Archipelagus Turbatus, Les Cyclades entre colonisation latine et occupation ottomane c. 1500-1718*. İstanbul.
- Yücel, Talip (1988). "Türkiye ile Komşu Ege Adaları". *Ege Denizi Türkiye ile Komşu Ege Adaları*. Ankara: 55-105.